

BIJ DE OPENING VAN DE DUBBELEXPOSITIE VAN
NELLEKE BRONS (schilderijen) & SANNE VAN TONGEREN (beelden)
ArtTraverse, BILTHOVEN, 18 maart 2018

Hoe zeg je in 15 minuten iets zinnigs over het werk van twee kunstenaars, van wie je de ene nooit hebt gekend, terwijl de andere (en dat is misschien nog een groter probleem) je eigen dochter is?

Twee kunstenaars die bovendien heel verschillend werk maken: de een – Nelleke Brons – schildert, de ander – Sanne van Tongeren – boetseert. De een is een paar jaar geleden overleden na een lang leven lang geschilderd en een indrukwekkend oeuvre opgebouwd te hebben, de ander is in de kracht van haar leven en nog geen 10 jaar werkzaam als beeldhouwer. Beider werk heeft een heel eigen en onderscheiden signatuur. En zoals vaak wordt die eigen signatuur ook hier mede bepaald door invloeden van en affiniteiten met andere kunstenaars. In het werk van Nelleke Brons zien we soms verwijzingen naar het magisch realisme van mensen als De Chirico en Willink (maar ook Jeroen Bosch) of ook naar het symbolisme van iemand als James Ensor. Sanne van Tongeren lijkt zich eerder te plaatsen in de traditie van de klassieke Europese academie en de Italiaanse renaissance. Maar voor beiden geldt dat ze onmiskenbaar hun eigen wending geven aan de invloeden die ze hebben ondergaan. Hoe zeg je in 15 minuten iets zinnigs over de meer dan 60 schilderijen van Nelleke Brons die hier geëxposeerd worden en over de meer dan 20 beelden van Sanne van Tongeren?

Maar een tentoonstelling moet geopend worden en wat volgens het Franse gezegde geldt voor vertrekken, *partir*, geldt ook voor openen/beginnen: *inaugurer c'est parler un peu*.

Spreken over kunst is trouwens sowieso niet eenvoudig; het is toch een soort vertalen in een taal die de kunstenaar zelf juist niet sprak, misschien niet wilde spreken. En vertalen wordt gauw een soort verraden volgens weer een ander Frans gezegde: als de kunstenaar had willen spreken met woorden, had ze dat wel gedaan. Het doet denken aan het verhaal over die 19de eeuwse componist: hij speelde in klein gezelschap een nieuw ontstane compositie voor. Toen, na het applaus, een van de aanwezigen hem vroeg of hij niet eens wilde uitleggen wat hij met zijn muziekstuk wilde zeggen, dacht hij na, knikte, draaide zich om, en speelde het stuk nog een keer.

Maar zoals de componist het nu eenmaal met muziek, de schilder met verf, de beeldhouwer met klei moet doen, zo kan de filosoof het slechts met woorden doen. Ik probeer dus een paar dingen te zeggen, overigens zonder enige pretentie van deskundigheid, maar slechts om een paar van de indrukken te verwoorden die het werk van deze twee kunstenaars, juist in relatie tot elkaar, op mij achterlaat. Ik denk namelijk dat deze toevallige 'ontmoeting' van Nelleke Brons en Sanne van Tongeren, een heel gelukkige combinatie die we aan de ArtTraverse en met name aan Rita Maas en haar team te danken hebben, een gemeenschappelijkheid aan het licht brengt die iets belangrijks in het werk van beiden kan laten zien. Ik noem een drietal dingen.

Ten eerste is onmiddellijk duidelijk dat beide kunstenaars alles behalve behaagziek zijn. Ze zijn er niet op uit het de kijker zo gemakkelijk en aangenaam mogelijk te maken. Hun werk toont een soort soevereiniteit of autonomie die zich niet buigt voor de toeschouwer. Een van de manieren waarop ik althans die indruk krijg is door het kleurgebruik. Het duidelijkst bij Nelleke Brons. Elke schilder weet dat je met wat meer geel en rood beter verkoopt. Maar het lijkt alsof Nelleke Brons bij voorkeur grijs tinten gebruikt: misschien geen 'fifty shades', maar wel grijs in allerlei soorten, en ook grijswit, grijsblauw, grijsbruin, grijsgeel (als dat bestaande termen zijn). Ik vind zelf al die grijs tinten schitterend, maar merk wel dat ze ook een afstand creëren tot mij als toeschouwer. De doeken krijgen er iets monumentaals door, iets plechtigs, het tegendeel van 'aibaar'. Bij de beelden van Sanne is er iets vergelijkbaars te zien. Terwijl bronzen beelden op mij eigenlijk altijd de uitwerking hebben dat ik ze wil aanraken, scheppen Sannes beelden vaak een soort afstand. Dat komt misschien mede door de fragiliteit van het gips van sommige beelden en zeker ook door de zeer plastische naakte lichamelijkeheid van de figuren (bij het inrichten van de tentoonstelling hoorde ik de evaluatie van twee voorbijlopende koffiedames: 'wel veel bloot hè, voor Bilthoven! Maar ik hou d'r wel van!'). Maar die afstand heeft ook, ook hier weer, met de kleur te maken. Er wordt duidelijk geëxperimenteerd met het patina en dus de kleur van de beelden. Naast de meer traditionele brons-patinerings vinden we onverwachte kleuren die bijdragen aan de onaanraakbaarheid van de beelden.

Die intrigerende, schroomvolle afstand wordt door het werk van beide kunstenaars ook op andere wijzen opgeroepen. De beelden van Sanne kijken je niet aan. Ook de portretten niet. De geportretteerde figuren kijken wel, maar niet naar de toeschouwer. Ze kijken eigenlijk allemaal zowel naar binnen als naar buiten. Dat buiten is soms een punt in de verte, soms lijkt het eerder een boek, dichtbij te zijn. Maar ze kijken daarnaar op een manier die duidelijk maakt dat ze een innerlijk hebben dat ze niet zo maar blootgeven. Als toeschouwer zie je niet alles van de afgebeelde persoon, je ziet dat je iets niet ziet, dat er meer is in de persoon dan je te zien krijgt. Bij Nelleke Brons wordt hetzelfde effect bereikt op een tegengestelde manier. Op haar doeken kijken de figuren ons vaak wel aan met hun zo opmerkelijk hoog in het hoofd geplaatste ogen; maar die ogen zijn zodanig opengesperd of ze kijken met een zodanig priemende blik, dat we eerder het gevoel krijgen bekeken te worden dan zelf de kijker te zijn. En nog sterker blijkt de afstand als zij de figuren die ons aankijken een masker laat dragen, waardoor een deel van de ogen en de context van de blik voor ons verborgen blijven. Van achter dat masker kijken ze naar ons, maar het masker beschermt hen tegen onze blik, houdt die op afstand.

Beide kunstenaars zijn er dus niet op gericht de kijker op z'n gemak te stellen, laat staan hem te behagen met gemakkelijk toegankelijke beelden of blikken. Ze intrigeren en trekken de aandacht van de kijker, maar dwingen hem vervolgens enige afstand te houden.

Een tweede indruk die ik wil noemen hangt daar nauw mee samen. Zowel de schilderijen van Nelleke als de beelden van Sanne roepen bij mij een soort verstilling op. Er wordt gezwegen en ze maken zwijgzaam. Zelfs degene die altijd praat en die dan ook met open mond

geportretteerd is, lijkt even adem te halen; hij valt even stil. Met name in de schilderijen van Nelleke Brons wordt dat nog versterkt door de verstilde houding van de figuren. Zelfs waar de encenering beweging verraadt, staan de figuren stil en zwijgen ze. Die stilte is overigens niet zonder dubbelzinnigheid. Beide kunstenaars hebben immers iets met dans en muziek. Het schilderij van Nelleke Brons op de uitnodiging heet 'dancers'; volgens Livia en Jan danste Nelleke graag en goed en klonk er vaak muziek in huis. In het mooie boek dat bij deze gelegenheid verschijnt staat een foto van een spontaan dansende Nelleke. Sanne zegt in haar zelfpresentatie in het boekje bij deze tentoonstelling: 'Ik ben beeldhouwer omdat ik niet dansen kan'. Haar serie 'Tarantulae' is geïnspireerd op een Italiaanse dans, en in haar studio klinkt eigenlijk altijd muziek. De muziek die u zo dadelijk zult horen is uitdrukkelijk gekozen in de geest van de beide exposanten. Maar hoewel beide kunstenaars iets met dansen en met muziek hebben, roept hun werk – althans bij mij – toch stilte op. Ook de dansers op het schilderij en de dansende beelden staan even stil. Wat dat betreft zal de bezichtiging zo dadelijk waarschijnlijk veel te druk en te lawaaierig zijn. Probeer u nog maar eens terug te komen, en alleen, of met weinigen, naar de schilderijen en de beelden te kijken. U zult – denk ik – stil worden. En die stilte is het vervolg op de afstand die de beelden oproepen. Ze vormt de ruimte waarin vervolgens de derde indruk kan binnenkomen.

Ten derde namelijk vertellen beide kunstenaars een verhaal, maar ze vertellen het op hun eigen manier, en dat is deels: door het te verhullen. Eigenlijk moet ik zeggen dat ze niet slechts een verhaal vertellen, maar dat hun werk een gelaagd geheel van verhalen vormt, minstens op drie niveaus.

Op het eerste niveau zijn er de verschillende verhalen die de aanleiding vormen voor een bepaald kunstwerk. Vooral bij het werk van Nelleke Brons krijg je heel vaak de indruk dat er een verhaal onder het schilderij ligt: iets wat ze heeft meegemaakt (op reis in Amerika of Afrika), gelezen (Don Quijote) of gezien (bijvoorbeeld het toneelstuk over de moord op de Franse revolutionair Marat, of de film 'una giornata particolare'), iets wat ze heeft gehoord of gezien in het nieuws (de neushorentjes gaan, geloof ik, terug op zo'n nieuwsbericht), of – in de meeste gevallen – iets gekks of grappigs wat ze gedroomd of bewust verzonnen heeft. Wat doen immers die drie blote vrouwen daar in de sneeuw? Of waar verwijzen al die trappartijen naar? Bij de beelden van Sanne zijn het soms de titels die verwijzen naar een onderliggend verhaal ('fractie' bijvoorbeeld over een kinderleven dat wreed werd afgebroken, of 'pane e coraggio' over het lot van bootvluchtelingen) of naar een gedicht (De titel van 'Voor wie dit leest' is geleend van het gedicht van Leo Vroman waarnaar het beeld verwijst).

Maar belangrijker dan al die verhalen of verhaaltjes, die de achtergrond vormen voor de schilderijen en de portretten is het grote verhaal dat daar doorheen en daarin verteld en verzwegen wordt. Het is natuurlijk erg eigenwijs om nu te doen alsof ik weet welk verhaal dat is. Maar juist door de combinatie van het werk van de schilder en de beeldhouwer kan ik een bepaald vermoeden niet onderdrukken. Ook Sanne vertelt een verhaal in haar beelden. In het boekje bij de expositie legt ze het verhaal van de *Tarantulae* uit. Het is het verhaal van de tijd die een rondje is en van het leven dat die ronde maakt: van liggend en machteloos naar zich oprichten, staan en dansen en uiteindelijk weer terugkeren naar het begin. Zoals de eerste kindertekeningen pogingen zijn om het begin van de lijn weer te vinden, zo is het leven een poging om de cirkel rond en de omweg naar de dood zo mooi mogelijk te maken. Dat grote

verhaal dat Sanne in haar serie *Tarantulae* verbeeldt, wordt door Nelleke Brons indirect verteld: door als het ware 'scènes uit een leven' (met daarin overigens nogal wat 'scènes uit een huwelijk') te verbeelden of te vertellen.

En de manier waarop zij dat doet toont nog een derde laag van het verhaal; een derde laag die we vervolgens in het werk van beide kunstenaars kunnen ontdekken, en waarin het gaat over de verbinding tussen leven en kunst, over wat de kunstenaar zoekt in haar leven en haar kunst. Ik noem dat wat hier gezocht wordt maar 'vrijheid' en ik heb de indruk dat hier de twee kunstenaars, de schilder en de beeldhouwer, de oudere vrouw en de jonge meid op een paradoxale wijze uiteen gaan. Beiden zoeken vrijheid, maar ze doen dat op heel verschillende, bijna tegengestelde manieren. Bij Nelleke Brons zie ik bevrijding door opstandigheid, de moedwillige verbreking van het gewone door wilde fantasieën. Zij zoekt de vrijheid door zich los te breken. Ik heb de indruk dat de dieren in haar schilderijen vaak naar die bevrijding verwijzen, of – zoals bij de kamelen en de ezels – juist naar het tegendeel, dat wil zeggen: naar de last waarvan ze zich wil bevrijden. De vele vogels in haar schilderijen zijn volgens mij een uitdrukking van verzet tegen gekooid te zijn; de neushoorns zijn haar zo sympathiek omdat ze sterk genoeg zijn om hun kooien te verbreken. Zij wil soms lekker gek doen, uit de band van het gewone stappen, tegen de verwachtingen en patronen ingaan. Vandaar ook de humor in veel van haar schilderijen. Bij Sanne – maar hoe gevaarlijk is het om dat te zeggen als je haar vader bent – zie ik eerder een poging om een vrijheid te vinden door een zodanig perfecte beheersing van de wetten en de regels dat die als een overbodig kleed wegvallen – alsof zij die tekst van Nietzsche kent, waarin hij zegt: 'het is de lange gehoorzaamheid die op den duur altijd iets voortbrengt waardoor het leven de moeite waard wordt, zoals deugd, kunst, muziek, dans, inzicht, geest, een of ander iets schitterends, geraffineerds, uitzonderlijks, goddelijks'. Bevrijding door tegen de wet in te gaan bij de een, bevrijding door boven de wet uit te stijgen bij de ander. Maar in beide gevallen laten ze ons, de toeschouwers even raken aan die vrijheid waarin het leven kunst en de kunst leven wordt.

Maar ik houd op met praten. Wanneer mensen moeten vertrekken praten we wat om het afscheid uit te stellen, om nog even te kunnen blijven zitten. Ik heb slechts gepraat om te maken dat u op wilt staan en wilt gaan kijken.